

Damhsa an Cháca

PÁDRAIG Ó HÉALAÍ

Ó tháinig ann do Phléaráca Chonamara tá aird faoi leith dírithe ar dhamhsa ar an sean nós sa Ghaeltacht seo agus is léir go bhfuil borradh nua tagtha i suim an phobail trí chéile sa ghné seo den traidisiún. Sa chomhthéacs sin, b'fhéidir gur spéis le léitheoirí na hirise seo nós a bhain le hócáidí damhsa sa seansaol agus a luaitear go háirithe le cúige Chonnacht. Tá cuntais ar an nós seo tiomsaithe ag Séamus Ó Duilearga in Béaloideas 11 (1941), 126-42, agus is féidir a bhfianaise a chur go hachomair mar leanas: shocraíú cáca (maisithe) ar loine (nó ar fhearas cuí eile) agus bhíodh sé ar teaspeánt ar láthair an damhsa mar a ndéanfaí é a bhronnadh ag deireadh an chruinnithe ar an damhsóir ab fhearr sa chomhthionól. Thabharfadh sé siúd an cáca dá rogha cailín nó roinnfeadh sé féin ar an gcomhluadar é.

Baineann an cuntas is sine ar an nós atá áirithe ag an Duileargach leis an mbliain 1682 agus tagraíonn sé do Cho. na hIarmhí. Dá réir seo b'iad an fear agus an bhean ab fhearr damhsa a gheibheadh an cáca:

On the patron-day in most parishes, as also on the feasts of Easter and Whitsun-tide, the more ordinary sort of people meet near the ale-house in the afternoon or some convenient spot of ground and dance for the cake; here to be sure the piper fails not of diligent attendance; the cake to be danced for is provided at the charge of the ale-wife, and is advanced on a board on the top of a pike about ten foot high; this board is round and from it riseth a kind of a garland, beset and tied round with

meadow flowers, if it be early in the summer, if later, the garland has the addition of apples set round on pegs fastened unto it; the whole number of dancers begin at once in a large ring, a man and a woman, dance around the bush, so is this garland called, and the piper so long as they are able to hold out; they that hold out longest at the exercise win the cake and apples and then the ale-wife's trade goes on.

Tá cúig chuntas eile ar an nós luaite ag an Duileargach agus tagraíonn siad go léir d'iarthar na hÉireann san aois seo caite. Tá tuairisc eile ar dhamhsa an cháca ag Pádraig Ó Moghráin ó Mhala Raithní i gCo. Mhaigh Eo in Béaloideas 15 (1945), 272-4 agus tá plé air freisin ag Breandán Breathnach in Ceol agus Rince na hÉireann, Baile Átha Cliath 1989, 172-4. Sa bhliain 1941 chuir Coimisiún Béaloideas Éireann ceistneoir amach faoi dhamhsa an cháca go comhfhreagraithe dá gcuid i gConnachta agus i gCo. an Chláir agus is léir ó na freagraí, a bhfuil a bhformhór foilsithe ag an Duileargach, go raibh damhsa an cháca ag dul i léig faoi dheireadh na haoise seo caite.

Bhí an tAthair Eric Mac Fhinn orthu siúd a thug freagra ar an gceistneoir agus i measc míreanna eile a chuir sé go dtí an Coimisiún tá an píosa seo a thóg sé ó Bhríd Ní Chatháin, Baile Liam, An Spidéal, a léiríonn go mbíodh an cáca mar dhuais i gcomórtais eile chomh maith le comórtais damhsa:

Bhíodh go leor cluichí ar siúl fadó Domhnach Cásca. Bhailíodh muintir na tíre le chéile thar éis dinnéar na Cásca. Thosaíodh na fir óga ag caitheamh cloch meáchain. An fear is faide a chaitheadh an chloch bhí duais le fáil aige. San am sin bhí siopaí beaga sa tír,

agus bhéarfadh an siopadóir cácaí deasa agus buidéal uisce beatha go dtí an áit a mbíodh an slua bailithe. Ansin cuirí cois na loine ina seasamh sa talamh agus fágtaí na cácaí agus an buidéal ar cheann na loine. Bhíodh cead ag an bhfear a ghnóthaigh siúl go dtí an loine agus cáca agus cuid den uisce beatha a thabhairt leis. Nuair a thagadh an oíche théadh an slua go dtí teach éicint agus bhíodh damhsa agus féasta mór [acu].

Bhíodh duaiseanna eile seachas cáca le gnóthú ar chomórtais damhsa sa seansaol. Ag deireadh an seachtú haois déag luann John Dunton máilín snaoisín agus péire bróg mar dhuaiseanna ina leithéid de chomórtais agus tráchtann sé freisin ar bhean a fuair fear céile de bharr a cumais rince:

Hither all the people resort with a piper on Sundays or holydays in the afternoon, where the young folk dance till the cows come home (which by the by they'll do without anyone to drive them). I have seen a short truss young woman tire five lusty fellows who hereby gets a husband. I am sure I should hardly venture myself with one who had been so able for so many. The elder people sit telling stories of their own feats in days of yore. (E. MacLysaght, Irish Life in the Seventeenth Century, Cork 1939, 354).

I bhfreagra an Athar Eric ar cheistneoir an Choimisiúin tá an cuntas seo a thóg sé ó Mháire Chaomhánach in áit eigin nach luaitear i gCo. na Gaillimhe:

Meán lae Domhnach Cásca, timpeall leathuair tar éis a haon, bhíodh damhsa ag na daoine i dtéach faoi leith. Bhíodh trí cácaí mílse fágtha ar bharr cuinneige i lár an urláir. Bhíodh chuile dhuine ina shuí thart timpeall an tí agus bhíodh naonúr ceoltóirí ag suí ar

shuíocháin faoi leith faoin bhfuinneog. Thosaíodh an ceol. Bhíodh naonúr fear ar an urlár agus bean ag gach duine acu agus iad ag damhsa timpeall na cuinneige. Nuair a bhíodh cúpla damhsa thart pioctaí amach an damhsóir fir ab fhearr agus gheobhadh sé ceann de na cácaí.

Bhíodh dream eile de na daoine óga [lasmuigh] ag bualadh báire ag coirnéal eile den teach agus an t-íománaí ab fhearr gheobhadh sé an dara cáca. Bhíodh dream eile ag caitheamh fáinne agus an duine ab fhearr chuige gheobhadh sé an tríú cáca.

I bhfreagra amháin as ceantar Iorrais luaitear mar d'eascair an leagan cainte 'thóg sé an cáca' as an nós seo:

Bhí sé ann le mo linn fhéin, ach ní fhaca mé an damhsa mar sin ariamh mé fhéin. Tá cuimhne mhaith agam gur mhothaigh mé mo mháthair ag rá gur thóg a hathair an cáca ag teach damhsa eicint. Ba é an daimhseoir agus an ceolteoir a b'fhearr a dtáinig leis an cáca a thógáil anuas — agus ansin tháinig leis an cáca a thabhairt don

bhean ba mheasa leis sa teach.

Is minic a mhothós tú daoine anois ag rá faoina leithéide seo nó a leitheide siúd gur 'thóg sé an cáca' má rinne sé cineál gaisce ar bith níos fearr ná an chuid eile. Sin é an chaoi ar tháinig an chaint sin ó thús. Ba ó ghraithí an cháca ag an damhsa a tháinig sé uilig.

Sa phlé ar bhunús an leagain Bhéarla 'to take the cake' in E. C. Brewer, The Dictionary of Phrase and Fable, London 1978, 198, luaitear damhsa an cháca in Éirinn ach tagraítear freisin don nós cáca bheith mar dhuais i gcomórtais i gcoiscéimeanna siúil ('cake walk') a chleachtadh na daoine gorma i ndeisceart Stáit Aontaithe Mheiriceá agus luaitear chomh maith go mbíodh cáca mar dhuais i gcomórtais ólacháin sa Ghréig anallód.

Thuigfí ó chuid mhaith de na cuntais ar dhamhsa an cháca gur d'aonghuth a roghnaítí an damhsóir nó na damhsóirí ab fhearr sa chomórtais ach tugann Rev. James Hall, Tour through Ireland (London 1813, 31-2) le fios ina thuairisc ar an nós mar chonaic sé i gCo.

Liatroma é, gurbh é fear an ósta féin a bhíodh mar mholtóir nuair a chuireadh sé an cáca ar fáil, agus go deimhin, go léiríodh sé fabhar le custaiméir maith:

It is no uncommon thing to see groups dancing on the roads and by-corners on Sundays and holydays, after prayers; no house being able to hold the numbers which, in fine weather, generally meet on these occasions.

It often happens that some innkeeper, in the vicinity of a dance, sends a loaf, of less or more value, not exceeding five shillings, to be given as a premium to the best dancer; in other words to the person who spends most money at the inn. Many times the young men spend more than they can spare, to have the pleasure, and as they esteem it, honour of dividing this loaf among the dancers.

Pé lochtaí a fhaightear ar mholtóirí chomórtais dhamhsa an Phléaráca sa lá atá inniu ann, ar a laghad ar bith, is féidir bheith buíoch nach é an ceann seo é!

Tigh Leavy

Beár & Deochlann
Bialann & Siopa

Cill Chiaráin, Conamara
Fón: 095-32230

TIGH HENRY

An Droim, Leitir Mór
Teil: 091-551106

Beár, Ceol & Craic

—Seirbhís Sochraide—

Go n-éirí go geal leis an bPléaráca

Nioclás P. Ó Conchúir

LEITIR MÓIR
Teil: 551114 (obair); 551102 (baile)

SIOPA CRUA EARRAÍ

Pluiméireacht • Adhmad
Earraí Leictreach • Péint

Cniotáil Ros Muc

Earraí Cniotáilte déanta uiliog in Éirinn
Gach saghas earraí cniotáilte ar fáil
Beidh fáilte romhat
Buail isteach chugainn

Pádraig agus Mairéad Ní Chonaire
Gort Mór, Ros Muc
Fón: 091-574172 Facs: 091-574291